

ACC. N:R M. 11029:1" F I S K E N " .
=====FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND
—

Småbönderna i skogsbygderna, icke minst då i Vissefjärda sockens västra del, det s.k. Kåraböket, hade det ganska svårt för en mansålder sedan jämfört med nu, alltså senare delen av 1800-talet, ty det var lite odlat, skogen var inte mycket i värde, och så hade de i allmänhet stora barnskaror att föda och kläda. Det var därför att arbeta och snåla, men trots detta var det hos en del familjer på svältgränsen. Jag vill i det följande beskriva hur en dylik familj hade det, och främst blir det då en personskildring omkring bonden själv, hemmansägaren Magnus Karlsson Fisk, Bläsemåla, Vissefjärda.

Magnus Karlsson-Fisk eller "Fisken", som han vanligen kallades på ryggen, var bleking född, kommen från ett torp i Buskahult i Sillhövda socken. Troligen hade han varit båtsman i unga år samt därvid erhållit namnet Fisk. Och att detta namn var av officiell natur visas av att då han ropades upp på läsmötena använde prästen namnet i fråga, och jag har sett i en gammal skolkatalog i kolumnen för målsmän Magnus Fisk.

ACC. N:R M. 11029:2.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Själv ville mannen inte heta Fisk utan tydligen helst glömma sin båtsmanstjänst och dito namn. Hur jag själv och många med mig råkade illa ut i samband med namnet Fisk skall senare i uppteckningen berättas.

Till Kåraböket i Bläsemåla kom Fisken samt hans hustru Maria, vanligen kallad Mia - så hon inte hörde det Fiska-Mian - omkring 1870, då de i nämnda by förvärvat ett litet hemman om 1/16 mant., utvräkt och med litet odlad jord samt dåliga hus. De hade det åtminstone under de allra första åren fattigt, och många barn fick de under årens gång. Den förstfödde av barnen, en gosse, var född vanskapt i benen eller också hade han haft "skervan" eller engelska sjukan så illa, att han var lam i benen. Mia drog honom på en liten hemgjord kärra den 5 mil långa vägen till Ronneby brunn för att pojken genom brunnsdrickning och bad skulle bli frisk. På vägen dit och hem samt nere vid brunnen tiggde Mia pengar åt sej och gossen för att finansiera brunnskuren. Ronneby brunn var denna tid mycket berömd för sina lyckade kurer för att bota lamhet, och ett särskilt rum fanns, där patienter som blivit botade, lämnat sina käppar och kryckor. I detta sammanhang kan nämnas, att min farbroder Johan Hartman var en av dem som blivit fullständigt kurerad i Ronneby och där

ACC. N:R M. 11029:3.FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

fått överlämna kryckorna för att aldrig sedermera behöva använda dylika.

Fiska-pojken blev däremot inte kvitt lamheten utan fick dras med den hela livet ut. Han blev dock inte så gammal. Han kunde inte arbeta vid jordbruket hemma utan gav sig av och lärde sig till skräddare och tog sig då namnet Appelkvist. Han fick kondition i Karlskrona men blev mer och mer begiven på brännvin, så att han om några år söp ihjäl sig.

I unga år hade Fisken varit rallare på olika järnvägar, där han tjä-
nat lite pengar, som kom väl till pass vid köp av gård. Även efter det han blivit hemmansägare var han några somrar ute på dylikt arbete. Det söps mycket på den tiden, och Fisken var inte den sämste varken till att suppa eller vara med i slagsmål. Man berättade att han en gång under sin rallartid slog vad med basen om en kanna brännvin att han skulle sitta på borrhålet, när skotte brann av. Den tiden hade man inte dynamit utan det användes sprängkrut, men i alla fall var det ett våghalsigt vad. Vår Fisk var glad för brännvin och kunde han få en kanna utan att behöva betala, så vågade han mycket. Alltnog, Fisken satt på stenen, då skottet avbrändes. Han klarade sig dock men fick göra en liten luftfärd och dito några kullerbyttor. Det sades att han inte kunde sitta efter händelsen

ACC. N:R M. 11029:4.FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

förrän ett par veckor gått, men då tröstade han sig med brännvinet.

Jag minns från min barndom gubben Fisk, liten och "skulhärad", inte olik en abborre över ryggen. Jag hörde en del historier om honom, för han var med om många kalabaliker under årens lopp. Där det söps och slogs var han inte sen att vara med. Mest stryk fick han själv, sällan dugde han till att ge ut lika mycket. Man körde den tiden ofta, mest en gång i veckan till "stan", Karlskrona, med olika produkter, såsom virke av alla slag, och då hade man med sig smör och ägg, potatis och säd m.m. också. Fisken körde ofta dit han med, och då på hemvägen var han alltid full och ville bråka med folk. Han hade många ovänner, som han fått i fyllan och de vaktade en gång upp honom en natt, när han kom från staden, just vid Buskahults bro, som gick över gränsen mellan Småland och Blekinge. Först slog man Fisken så mycket man kunde, så han blev medvetslös och inte sågs ha något liv kvar i kroppen. Men för att han säkert skulle vara död föreslog en av slagskämparna, att man skulle häva ner Fisken i bäcken, som flöt fram under bron, och dränka honom. Sagt och gjort! Han kastades i vattnet, men då han kom ner i det våta och kalla elementet, kvicknade han till samt simmade i väg från sina antagonister i det han

ACC. N:R M. 11029:5.FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

skrek: "Fisken sänker ni inte så lätt!" Och så klarade sig Fisken bra även denna gången.

En annan gång hade det varit slagsmål i just min hemby, och därvid hade även Fisken livligt deltagit. Snart erhöll han dock så många slag av mankiller (blydaggar), stenar och andra tillhyggen, att han när bonden som bodde nära, där slagsmålet hållits, hittade honom, nästan allt blodet var utrunnet. Man bar in honom i stugan samt plåstrade om honom på bästa sätt. Och han kom sig! Inte brydde man sig om att anlita läkare för sådana småsaker som ett slagsmål, och för resten hade man ingen doktor närmare än i Söderåkra, där "länsdoktorn" var stationerad, eller i Karlskona, till båda platserna ett avstånd om 5 mil. Och inte heller brukade man anmäla dylika uppgörelser till länsman eller fjärdingsman, nej det var bara att betala den stryk man fått vid lägligt tillfälle, vid nästa marknad eller auktion eller lekstuga eller kalas. Sådan var seden bland allmogen förr i tiden. På grund av alla sina många strider, vari han deltagit och då han fått huvudet sönderslaget, hade han otaliga ärr och sömmar i skallen efter de läkta blesyrerna. De syntes väl då han på äldre dagar blev flitskallig. Även jag kunde lägga märke till saken, det minns jag.

ACC. N:R M. 11029:6.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Jag kommer ihåg en liten episod från barndomen, där Fisken figure-
rade. Han samt de andra bönderna i Bläsemåla var samfällt i arbete för
att gräva ett utfallsdike från en mosse till Hammarsjön. Jag var hos ett
par lekkamrater i Bläsemåla, och naturligtvis skulle vi gå och se på dik-
ningen, där mina kamraters far var med och arbetade. Just som vi står där
och tittar, säger jag spontant utan att tänka mig för: "Jag undrar, om det
går några fiskar i diket?" Fisken tittade upp och skriker till med näven
knuten mot mig: "Jo du, dä kan du ge dej fan på att dä gör, för här är en."
På ögonblicket fattar jag att jag dabbat mig, att jag inte tänkt på att
Magnus Karlsson kallades Fisken, och kamraterna blir också rädda. Men han
står så långt ner i kanalen, så någon omedelbar fara för oss är det inte.
Vi blir emellertid inte gamla på platsen utan tar snabbt till fötterna
och skalar hemåt. Fisken var inte bara vi barn lite rädda för utan också
nästan alla i bygden, som helst inte ville ha något otalt med honom. I
byn - Bläsemåla - föll man undan för honom för grannfridens skull och
likaså i bygden för övrigt. Men någon gång träffade Fisken på sådana, som
inte krusade honom. Då blev det förstås slagsmål av, det är klart. För då
Fisken var full ville han gärna gräla. I byn bodde bl.a. en morbror till

7

ACC. N:R M. 11029:7

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

mig, C. J. Niklasson, som hade en fin gård och var rik. Men han var en fridsam man, och med Fisker ville han inte ligga i fejd. I stället gav han honom brännvin för att stå väl med honom, slippa honom att gräla och göra ofog. Likaså gjorde den andre naboen till Fisker, Israel Petersson samt efter honom sonen C. J. Israelsson. Däremot var den fjärde åboen, som bodde längst bort, inte den som kröp för Fisker utan gav honom ett nyp då och då. Han hette Elof Gustafsson. Övnskapen blev till sist så stor, att Elof Gustafsson lockade en av sina kumpaner, en snickare Carl Rosenquist att med en hagelbössa sända ett skott, på långt håll, efter Fisker och hans käring, Mia. Skottet träffade Mia i nacken, där några hagel fastnade strax innanför skinnet. Hon fick fara till doktorn och låta ta ut haglen, men hon hade hela sitt liv märken i nacken efter skottskadan. Rosenquist blev häktad för mordförsök samt insatt på cellerna i tio år. Tio års vistelse gjorde honom mjuk, men så ett par dagar innan han skulle bli lösgiven, kom hans onda sinne på honom, och han började ställa till rackartyg i cellen: han slog sönder det lilla som fanns samt välte ut baljan med urin och skit och klente ner golvet och väggar. Det fick han betalt för: myndigheterna förstod att Rosenquist ännu inte fått nog samt dömde till

ACC. N:R M. 11029:8.FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

ett års extra fängelsejour. Nu var Kalle Rosenquist nöjd i alla fall!
Och efter hemkomsten aktade han sig mycket noga för att åter råka i
rättvisans klor.

Fiska-Mian hade en släkting, som bodde i min hemby Fåglasjö, nämligen
brodern, hemmansägare Olaus Magnusson. Titt och ofta kalasade Olaus Mag-
nussons och Fiskens ihop, så vi såg dem ofta gå förbi mitt hem. Då de gick
hem från resp. kalas, var alltid manfolken fulla, så de ramlade. Olaus Mag-
nusson var liksom Fiskens en fyllhund, men han liksom den andre arbetade
dessemellan som djur och klarade sig bra. På Olaus Magnussons gård bodde
också en undantagskärning, änka efter en som tidigare innehåft hans gård.
Maja hette hon och var som sagt änka efter bonden Sven Karlsson. Maja var
alltid bjuden till Fiskens på kalasen, när Olaus M:s var bjudna. Om henne
kan omtalas: Hon och hennes man sålde sin gård till en oskyld köpare,
Frans Karlsson. En gång i rågkörningen kom undantagsgubben Sven Karlsson
i gräl med Frans Karlsson ute vid logen. Den senare blir rasande samt
hoppas ut från logen för att handgripligen ge undantagsmannen svar på
tal. Då griper denne som försvar en kornkrake och drämmer bonden i huvu-
det, bakom örat, så att han svimmar och måste bäras in. Och om några timmar

ACC. N:R M. 11029:9.FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

är han död. Länsman häktar den gamle undantagsgubben - han fick tio år - och den dödes änka säljer gården till ovannämnde Olaus M. samt flyttar med de många barnen till en liten backstuga i byns utkant. Hon försörjer där sina barn med vävning, i vilket hon blev mycket skicklig med tiden, och Väv-Tildan fortsatte även sedan barnen gett sig ut med vävningen åt folk i trakten.

Undantagsgubben och hans gumma Maja hade tre söner, August, Gustaf och Elias, vilka for till Stockholm i unga år, där de lärde sig till tandtekniker (det var på 1860-talet) samt tjänade mycket pengar genom att göra löständer m.m. De inlade böneskrift till konungen för att få sin gamle fader fri från straffet, och det lyckades också, så att han fick dö i lugn hemma. Men han levde bara något år efter hemkomsten. Så var Maja ensam. Ofta skickade hennes rika söner pengar, ofta sände de fina "dricksvaror", och gumman lärde sig att supa samt blev alltmer begiven på brännvin. Många gånger såg jag som barn, när Maja varit och hälsat på hos Fiskens i Bläsemåla, hur hon raglade hem, tog hela vägen för sig, och hon var då bortåt 75 år. Men en dag hände olyckan: hon ramlade omkull och bröt av sig ett ben. Jag minns när de körde i väg med henne till lasarettet: det

ACC. N:R M. 11029:10.FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

var hennes undantagsgivare Olaus M. som skjutsade henne, och de hade tagit bort bägge åksätena i en fjädervagn (trilla) samt bäddat riktigt ner Maja där. Hon dog sen om någon vecka på lasarettet, så det var sista gången jag såg gumman. Hennes söner, vilka tagit sig namnet Widfond, efter sin hemsocken Vissefjärda (obs. samma två bokstäver i början!), fortsatte även efter föräldrarnas död att besöka sitt gamla hem i Fåglasjö, och den siste av dem gjorde sitt sista besök så sent som på 1920-talet.

Både Fiskén och hans Mia levde tills de blev mycket gamla, gubben blev väl över 80, trots att han levat om duktigt hela sin levnad. Då de blev så de inte kunde sköta sin lilla gård längre sålde de till oskyldiga personer samt flyttade till Karamåla i Vissefjärda, där en son, Otto Magnusson, var bonde. Sonen Viktor hade köpt gård i Rukebo, Vissefjärda. Fiskfamiljen flyttade i början av 1900-talet, och sedan har den gården haft ombyte på ägare tre gånger. Den som nu äger den kom dit omkring år 1930.

Hade gubben Fisk varit en supare och slagskämpe, så blev också hans pojkar, de ovannämnda Otto och Viktor, inte bättre, snarare värre, och de slutade båda hastigt sitt liv. Otto hade som nämnts köpt gård i Karamåla.

Som yngling och ogift var Otto Fisk eller Fiska-Otton en värdig son till sin fader, i det han söp och slogs vart han kom. Jag minns ett av åren i slutet av 1800-talet, en juldagskväll, då det hade samlats en massa ungdomar vid ett vägskäl i Fåglasjö, min hemby, för att dansa och ha roligt. Dit hade kommit långasjöbor samt några från blekingsbyarna inte långt från vår by. Otto var naturligtvis med, och naturligtvis råkade han i gräl med de utsocknes. Men de var karska pojkar och satte efter Otto. Han kom inrusande i vårt kök, grep ett vedträ i vrån samt sprang och sa: "Jag ska klara mej, jag ska klara mej!" Vi hade främmande, och en av fruntimren bland dessa springer opp och ställer sig raklång på en säng som stod mellan fönstren i ena hörnet för att vara skyddad om stenarna skulle börja att yra genom fönstren. Dess bättre kom inga dylika, och Otto hade väl sprungit och gömt sig eller knalat i väg hem till Bläsemåla till sitt hem. Men Ottos antagonister trodde väl, då de hade sett honom springa in till vårt, att vi hyste honom hos oss, för mitt i natten knackade det på ett fönster och en pojke från Bleking frågade ironiskt om Fisken var kokt än!

Otto var duktig arbetare men hade sina perioder med supning. Han var

ACC. N:R M. 11029 :/2.FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

mycket lydnig och misstänksam, omtalade en gång en som varit hos honom i Karamåla och täckt tak. Det var på våren, och de låg i solskenet på taket och arbetade, medan Otto gick nedanför och var hantlangare. Då säger min interlokutör, utan att ha någon bimening med det: "I dag är det fina metvädret". Då Otto hörde det, trodde han att man ville anspela på namnet Fisk och börjar ryta och svärja av den anledningen. Men han får svar på tal och löfte om både klått och annat, om han inte ville vara hygglig. Och detta botemedel hjälpte.

För egen del hade jag ett möte med Fiska-Otton 1918. Hans far var död sedan några år, och någon hade i en ortstidning skildrat Fiskens liv och bravader. Otto hade förstås läst historien, och så hade man sagt att det var jag som skildrat hans fars liv och leverne, vilket inte var sant. Han kom emellertid till mig en söndag, jämt i stövlarna, som man säger, och börjar dra fram om att jag hade skrivit om hans far. Han är mycket säker och det är med möda jag kan få ut honom ur rummet. Det sista han säger är ett hotfullt: "Akta sej, han, jag är inte att leka med!" Det var sista gången jag såg honom. Det gick väl för honom ekonomiskt, och slutligen köpte han hälften av det gamla lönebostället Storegården vid kyrkan.

ACC. N:R M.11029:13.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Han hade flera söner, och de var som fadern supiga och bråkiga. Otto var ihop med dem många gånger, för han var arg för han ofta fick betala böter för dem för deras bråk på fester och annars. En morgon för 15 år sedan hade han gormat mot dem, och då blev Otto så desperat, att han tar en dynamitpatron mellan tänderna och tuttar på. Resultat: huvudet flög av och Fiskotton är ej mer.

Han bror Viktor var lika desperat till naturen, även han. Han hade i unga år varit över i USA samt hemkommen köpt gård i Rukebo, Vissefjärda. Han var oerfaren, och köparen hade inte omnämmt att en inteckning på några tusen kr. graverade hemmanet. Detta fick Viktor reda på, när reversinnehavaren kom och krävde räntan. Då blev Viktor Fisk alldeles utom sig, han far till den han köpt gården av samt mördar honom med ett knivstick rakt genom bröstet. Sen springer han skogsledes en mil eller två till järnvägen mellan Eskilsryd och Örsjö på linjen Kalmar-Emmaboda samt inväntar där eftermiddagståget. När detta är några meter från honom, springer han upp och lägger sig med huvudet på rälsen. Huvudet krossas, det är ett ögonblicks verk. Så slutade denna son till Fisken och Mia. Det var 1912.